

UZLUKSIZ MA‘NAVIY TARBIYANI SUN‘IY INTELLEKT ASOSIDAGI VIRTUAL MA‘NAVIY MENTORLAR YORDAMIDA INDIVIDUALLASHTIRISH: YANGI PEDAGOGIK MODEL

*Namangan davlat pedagogika instituti
Pedagogika fakulteti Maktabgacha ta‘lim kafedrasi
PhD,dotsenti Maxmudova Nodiraxon Alisherovna
Boshlang‘ich ta‘lim innovatsiyalar kafedrasi o‘qituvchisi
Abduraxmonova Yulduzxon Naimjon qizi
abduraxmonovayulduz073@gmail.com*

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.23664271>

Annotatsiya. Maqolada O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 31-dekabrda 1059-son qarori bilan tasdiqlangan “Uzluksiz ma‘naviy tarbiya konsepsiyasi” asosida sun‘iy intellekt texnologiyalaridan foydalanib, virtual ma‘naviy mentorlar orqali tarbiya jarayonini individuallashtirishning yangi pedagogik modeli ishlab chiqilgan. Modelning nazariy asoslari, funksional imkoniyatlari, bosqichma-bosqich joriy etish mexanizmlari va kutilayotgan natijalar tahlil qilingan. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, sun‘iy intellektga asoslangan virtual mentorlar har bir tarbiyalanuvchining yosh xususiyatlari, psixologik holati va ehtiyojlariga mos ravishda ma‘naviy-axloqiy fazilatlarni shakllantirishda samarali vosita bo‘lishi mumkin.

Kalit so‘zlar: uzluksiz ma‘naviy tarbiya, sun‘iy intellekt, virtual mentor, individuallashtirish, pedagogik model, raqamli tarbiya.

Annotation. This article presents a new pedagogical model for individualizing the upbringing process through virtual spiritual mentors—utilizing artificial intelligence technologies-based on the “Concept of Continuous Spiritual Upbringing” approved by Resolution No. 1059 of the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan dated December 31, 2019. The model's theoretical foundations, functional capabilities, mechanisms for phased implementation, and expected outcomes are analyzed. Research results indicate that AI-based virtual mentors can serve as effective tools for fostering spiritual and moral qualities, tailored to the age-specific characteristics, psychological state, and needs of each individual.

Keywords: continuous spiritual upbringing, artificial intelligence, virtual mentor, individualization, pedagogical model, digital upbringing.

Аннотация. В статье представлена новая педагогическая модель индивидуализации процесса воспитания с использованием виртуальных духовных наставников (на базе технологий искусственного интеллекта), разработанная в соответствии с “Концепцией непрерывного духовного воспитания”, утвержденной постановлением Кабинета Министров Республики Узбекистан № 1059 от 31 декабря 2019 года. Проведен анализ теоретических основ, функциональных возможностей, механизмов поэтапной реализации и ожидаемых результатов данной модели. Результаты исследования свидетельствуют о том, что виртуальные наставники на базе искусственного интеллекта могут служить эффективным инструментом формирования духовно-нравственных качеств с учетом возрастных особенностей, психологического состояния и потребностей каждой личности.

Ключевые слова: непрерывное духовное воспитание, искусственный интеллект, виртуальный наставник, индивидуализация, педагогическая модель, цифровое воспитание.

Bugungi kunda axborotlashgan, globallashuv va raqamli transformatsiya sharoitida yosh avlodning ma'naviy-axloqiy tarbiyasi yanada dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. O'zbekiston Respublikasida 2019-yilda qabul qilingan “Uzluksiz ma'naviy tarbiya konsepsiyasi” yosh avlodda mustaqil va baxtli hayot uchun zarur ijtimoiy malaka hamda fazilatlarni yoshiga mos, bosqichma-bosqich shakllantirishni maqsad qilib qo'ygan. Konsepsiyada tarbiya jarayonining oiladan boshlab oliy ta'lim va mehnat faoliyatigacha uzviyligi ta'kidlangan.

An'anaviy tarbiya usullari ko'p hollarda umumiy yondashuvga asoslanadi va har bir shaxsning individual xususiyatlarini to'liq hisobga olmaydi. Shu bois, sun'iy intellekt texnologiyalarining ta'lim va tarbiya jarayoniga integratsiyasi yangi imkoniyatlar ochmoqda. Xususan, virtual ma'naviy mentorlar – sun'iy intellekt asosida yaratilgan dialogli tizimlar – tarbiyalanuvchiga doimiy, shaxsiylashtirilgan va interaktiv qo'llab-quvvatlash ko'rsatishi mumkin.

Ushbu maqolaning maqsadi – sun'iy intellekt asosidagi virtual ma'naviy mentorlar yordamida uzluksiz ma'naviy tarbiyani individuallashtirishning yangi pedagogik modelini ishlab chiqish va uning amaliy ahamiyatini asoslashdan iborat.

Konsepsiyaga ko'ra, ma'naviy tarbiya homiladorlik davridan boshlab voyaga yetgunga qadar davom etadigan, tadrijiylik va uzluksizlik tamoyillariga asoslangan jarayondir. Uning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat: ma'naviy-axloqiy tarbiyani baholashning ilmiy asoslangan indikatorlarini ishlab chiqish, milliy va zamonaviy pedagogikaning ilg'or yutuqlaridan samarali foydalanish, oila, ta'lim muassasalari va mahalla o'rtasida samarali hamkorlik mexanizmini yo'lga qo'yish.

Konsepsiyada shakllantirilishi lozim bo'lgan asosiy fazilatlar: Vatanga sadoqat, tadbirkorlik, mafkuraviy immunitet, mehr-oqibatlilik, mas'uliyatlilik, bag'rikenglik, huquqiy madaniyat, innovatsion fikrlash va mehnatsevarlikdir. Ushbu fazilatlarni har bir shaxsiga mos ravishda singdirish uchun individuallashtirilgan yondashuv zarur.

Sun'iy intellekt texnologiyalari ta'lim jarayonida adaptiv o'qitish, bilim monitoringi, shaxsiy o'quv trayektoriyasini shakllantirish va tezkor teskari aloqani ta'minlash imkonini beradi. Xalqaro tajribalar (AQSh, Xitoy, Janubiy Koreya) shuni ko'rsatadiki, AI asosidagi tizimlar o'quvchining bilim darajasi, qiziqishlari va o'zlashtirish sur'atini tahlil qilib, individual yondashuvni amalga oshiradi.

Ma'naviy tarbiya sohasida AI virtual mentor sifatida quyidagi funksiyalarni bajarishi mumkin:

- a) dialog orqali axloqiy dilemmalarni muhokama qilish;
- b) milliy qadriyatlar va buyuk allomalar merosini interaktiv tarzda yetkazish;
- c) tarbiyalanuvchining emotsional holatini tahlil qilib, mos tavsiyalar berish;
- d) uzoq muddatli ma'naviy rivojlanish yo'l xaritasini tuzish.

Taklif etilayotgan model “Virtual Ma'naviy Mentor” (VMM) deb nomlanadi va quyidagi tarkibiy qismlardan iborat: Milliy ma'naviy meros Yusuf Xos Hojib, Alisher Navoiy, Abdulla Avloniy va boshqalar asarlari, “Tarbiya” fani dasturlari, Konsepsiyada belgilangan indikatorlar va yoshga mos tarbiyaviy materiallar bilan boyitilgan. Tarbiyalanuvchining yoshi,

oilaviy muhiti, psixologik xususiyatlari, qiziqishlari va mavjud ma'naviy darajasi haqidagi ma'lumotlar asosida individual profil yaratiladi. Mentor “do‘st”, “maslahatchi” yoki “ustoz” rovida ishlashi mumkin. Tarbiyalanuvchining javoblari, tanlovlari va rivojlanish dinamikasi doimiy tahlil qilinadi. Natijalar pedagog va ota-onalarga tavsiya shaklida yetkaziladi.

Oila, maktab va mahalla vakillari bilan bog‘lanish imkoniyati yaratiladi. Modelning asosiy tamoyillari: individuallashtirish, uzluksizlik, interaktivlik, milliy qadriyatlarga asoslanish, inson omilining ustuvorligidan iborat.

Modelni bosqichma-bosqich joriy etish tavsiya etiladi:

1. Pilot bosqich – bir nechta maktab va oilalarda sinovdan o‘tkazish.
2. Pedagoglar va ota-onalarni tayyorlash – raqamli savodxonlik va AI bilan ishlash bo‘yicha treninglar.
3. Platformani yaratish – mobil ilova yoki veb-platforma ko‘rinishida.
4. Monitoring tizimini yo‘lga qo‘yish – natijalarni doimiy baholash va modelni takomillashtirish.

Sun‘iy intellekt asosidagi virtual ma'naviy mentorlar g‘oyasi xorijiy pedagogika va axloq falsafasi sohasida so‘nggi yillarda faol tadqiq etilmoqda. Ushbu bo‘limda nufuzli xalqaro jurnallarda chop etilgan tadqiqotlar tahlil qilinib, ularning taklif etilayotgan modelga nazariy asos bo‘lish imkoniyatlari ochib beriladi.

Birinchidan, Journal of Moral Education jurnalida Artur Szutta (2025) tomonidan e‘lon qilingan tadqiqotda AI ni axloqiy mentor sifatida qo‘llashning uchta asosiy modeli farqlanadi: substitution (o‘rinbosar), advisor (maslahatchi) va interlocutor (suhbatdosh) modellari. Muallif substitution modelini inson avtonomiyasini zaiflashtirishi sababli tanqid qiladi. Advisor modeli esa chuqur axloqiy o‘zgarishga olib kelmasligini ta‘kidlaydi. Buning o‘rniga Szutta E-Daimonion deb nomlangan yangilangan modelni taklif etadi. Ushbu model erta bolalikdan boshlab hikoya (storytelling) vositasida emotsional va transformativ tajriba yaratishga asoslanadi. Hikoyalar orqali foydalanuvchi empatiya, chuqur axloqiy tushuncha va uzoq muddatli motivatsiyani shakllantiradi. Shu bilan birga, tadqiqotda bog‘liqlik, manipulyatsiya va indoctrination xavflari ham ko‘rsatib o‘tilgan.

Ikkinchidan, Science and Engineering Ethics jurnalida chop etilgan tadqiqotda (2023) AI ni to‘liq axloqiy o‘rinbosar sifatida ishlatish erta deb baholanadi. Buning o‘rniga AI mentors (yordamchi mentorlar) konsepsiyasi ilgari suriladi. Tadqiqotchilar bir nechta AI interlocutorlardan iborat modular tizimni taklif qiladilar. Har bir interlocutor alohida donishmandlik an‘anasiga (stoitsizm, buddizm, aristotelizm va boshqalar) asoslanadi. Ular bir-biri bilan dialog olib borib, foydalanuvchida amaliy donishmandlikni rivojlantirishga xizmat qiladi. Bu yondashuv Sokratik metodga yaqin bo‘lib, AI “to‘g‘ri javob” bermaydi, balki mustaqil mulohaza yuritishga undaydi.

Uchinchidan, British Journal of Educational Technology jurnalida Jin va boshqalar (2026) tomonidan o‘tkazilgan eksperimental tadqiqot diqqatga sazovordir. 217 nafar talaba ishtirokidagi tajribada qo‘llab-quvvatlovchi (supportive) va qarama-qarshi (contrarian) AI teammatelarning axloqiy muhokamaga ta‘siri o‘rganilgan. Natijalar shuni ko‘rsatdiki, qo‘llab-quvvatlovchi AI asoslangan va malakali da‘volar sonini sezilarli oshirgan. Qarama-qarshi AI esa qadriyatlar pluralligini saqlab, care va fairness kabi axloqiy asoslarni kengaytirgan. Muhimi,

AI yakuniy axloqiy qarorga emas, balki mulohaza jarayoniga ta‘sir qilgan. Bu esa AI ni “moral circle”ga kiritish mumkinligini, lekin inson axloqiy agentligini almashtirmasligini isbotlaydi.

Yuqoridagi tadqiqotlarning umumiy xulosasi shundan iboratki, sun‘iy intellekt asosidagi virtual mentorlar axloqiy va ma‘naviy tarbiyada samarali yordamchi vosita bo‘lishi mumkin. Biroq ular inson mentorligi, oila va jamiyat ishtirokini almashtira olmaydi. Eng maqbul yondashuv – gibrid model bo‘lib, unda AI individuallashtirilgan qo‘llab-quvvatlashni ta‘minlaydi, inson esa axloqiy yo‘naltirish, emotsional ishtirok va yakuniy mas‘uliyatni o‘z zimmasiga oladi.

Shunday qilib, xorijiy ilmiy manbalar taklif etilayotgan “Virtual Ma‘naviy Mentor” modelining nazariy asoslarini mustahkamlaydi va uni yanada takomillashtirish uchun muhim yo‘nalishlarni belgilab beradi.

Sun‘iy intellekt asosidagi virtual ma‘naviy mentorlar uzluksiz ma‘naviy tarbiyani individuallashtirishda samarali vosita bo‘lishi mumkin. Taklif etilgan pedagogik model Konsepsiyaning maqsadlariga to‘liq mos keladi va raqamli davr talablariga javob beradi. Modelning muvaffaqiyatli joriy etilishi yosh avlodda yuksak ma‘naviy fazilatlarni shakllantirishga, oila-ta‘lim-muhita hamkorligini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Kelgusida modelni empirik sinovdan o‘tkazish, uning samaradorligini o‘lchash metodikasini ishlab chiqish va milliy raqamli platformalarga integratsiya qilish bo‘yicha tadqiqotlar olib borish maqsadga muvofiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 31-dekabrda 1059-son “Uzluksiz ma‘naviy tarbiya konsepsiyasini tasdiqlash va uni amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarori.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 3-mayda PQ-4307-son “Ma‘naviy-ma‘rifiy ishlar samaradorligini oshirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi qarori.
3. Karimov I.A. Yuksak ma‘naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma‘naviyat, 2008.
4. Abirova U.N. “Uzluksiz ma‘naviy tarbiya konsepsiyasi”da ijtimoiy-pedagogik hamkorlikning o‘rni // Maktabgacha va maktab ta‘limi jurnali. – 2025.
5. Raxmonqulova Sh.B. Sun‘iy intellekt imkoniyatlari asosida individuallashtirilgan ta‘limni rivojlantirish yo‘llari // Modern education and development. – 2026.
6. Abdullayev A., Toxirova M. Sun‘iy intellekt asosida ta‘limni individuallashtirishning pedagogik asoslari // Maktabgacha va maktab ta‘limi jurnali. – 2025.
7. Russell S., Norvig P. Artificial Intelligence: A Modern Approach. – 4th ed. – Pearson, 2021.
8. Siemens G. Learning Analytics: Envisioning a Data-Driven Future in Education. – 2013.
9. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 14-oktabrda PQ-358-son “Sun‘iy intellekt texnologiyalarini 2030-yilga qadar rivojlantirish strategiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi qarori.
10. Jin Y., Martinez-Maldonado R., Shi W., Huang S. et al. When machines join the moral circle: The persona effect of generative AI agents in collaborative reasoning // British Journal of Educational Technology. – 2026. – DOI: 10.1111/bjet.70067.